

38/4/A/2012

WYROK

z dnia 12 kwietnia 2012 r.

Sygn. akt SK 21/11*

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Mirosław Granat – przewodniczący

Marek Kotlinowski

Andrzej Rzepliński

Piotr Tuleja – sprawozdawca

Sławomira Wronkowska-Jaśkiewicz,

protokolant: Grażyna Szałygo,

po rozpoznaniu, z udziałem Sejmu oraz Prokuratora Generalnego, na rozprawie w dniu 12 kwietnia 2012 r., skargi konstytucyjnej spółki Wytwórnia Konstrukcji Stalowych „Ostrowiec” sp. z o.o. z siedzibą w Ostrowcu Świętokrzyskim o zbadanie zgodności:

art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (Dz. U. z 2006 r. Nr 167, poz. 1191, ze zm.) w zakresie, w jakim wyłącza możliwość zaskarżenia postanowienia sądu w przedmiocie oddalenia wniosku o wyłączenie komornika, z art. 45 ust. 1 i art. 78 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,

o r z e k a:

Art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (Dz. U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1376) w zakresie, w jakim wyłącza możliwość zaskarżenia postanowienia sądu w sprawie oddalenia wniosku o wyłączenie komornika, jest zgodny z art. 45 ust. 1 oraz art. 78 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

UZASADNIENIE

I

1. Wytwórnia Konstrukcji Stalowych „Ostrowiec” spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (dalej: skarżąca) w skardze konstytucyjnej z 16 maja 2011 r. wniosła o zbadanie zgodności art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (Dz. U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1376; dalej: ustawa o komornikach) w zakresie, w jakim wyłącza możliwość zaskarżenia postanowienia sądu w sprawie oddalenia wniosku o wyłączenie komornika, z art. 45 ust. 1 i art. 78 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

* Sentencja została ogłoszona dnia 18 kwietnia 2012 r. w Dz. U. z 2012 r. poz. 424.

1.1. Skarga została wniesiona na tle następującego stanu faktycznego:

Komornik sądowy przy Sądzie Rejonowym w Ostrowcu Świętokrzyskim prowadzi w stosunku do skarżącej postępowanie egzekucyjne na podstawie wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z 31 listopada 2003 r. (sygn. akt XVI GC 1134/01) i wyroku Sądu Okręgowego w Kielcach z 17 kwietnia 2008 r. (sygn. akt I C 2943/07). Skarżąca złożyła wniosek o wyłączenie komornika sądowego przy Sądzie Rejonowym w Ostrowcu Świętokrzyskim Rafała F. i asesora komorniczego Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym w Ostrowcu Świętokrzyskim Tomasza Z. Sąd Rejonowy w Ostrowcu Świętokrzyskim postanowieniem z 21 czerwca 2010 r. (sygn. akt I Co 518/10) oddalił wniosek skarżącej. Ten sam sąd postanowieniem z 19 lipca 2010 r. (sygn. akt j.w.) odrzucił zażalenie skarżącej na postanowienie o oddaleniu wniosku o wyłączenie komornika sądowego i asesora komorniczego. Sąd Okręgowy w Kielcach postanowieniem z 10 lutego 2011 r. (sygn. akt II Cz 131/11) oddalił zażalenie skarżącej na postanowienie o odrzuceniu zażalenia na postanowienie o odmowie wyłączenia komornika i asesora komorniczego.

1.2. Skarżąca wskazała jako przedmiot zaskarżenia art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach, zgodnie z którym na postanowienie sądu rejonowego w sprawie wyłączenia komornika nie przysługuje zażalenie. W jej ocenie taka regulacja – na podstawie której Sąd Okręgowy w Kielcach oddalił jej zażalenie na postanowienie o odrzuceniu zażalenia na postanowienie o odmowie wyłączenia komornika i asesora komorniczego – narusza prawo do sądu określone w art. 45 ust. 1 Konstytucji oraz prawo do zaskarzania orzeczeń wynikające z art. 78 Konstytucji. Stanowi zarazem nieproporcjonalne wyważenie praw wierzyciela i szybkości postępowania z prawami osoby, z majątku której prowadzona jest egzekucja, i tym samym jest niezgodna z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Uzasadniając naruszenie jej praw podmiotowych, skarżąca podkreśliła, że art. 78 Konstytucji stanowi dopełnienie z jednej strony prawa do sądu, a z drugiej strony – normy ustrojowej wyrażonej w art. 176 Konstytucji wymagającej, aby postępowanie sądowe było co najmniej dwuinstancyjne. Wymóg dwuinstancyjności dotyczy w szczególności tych spraw, które – tak jak wniosek o wyłączenie komornika – są od początku do końca rozpatrywane przez sąd. Skarżąca zwróciła uwagę, że możliwość weryfikacji orzeczeń wydawanych w pierwszej instancji stanowi istotny element ochrony praw jednostki, przeciwdziałania arbitralności oraz ułatwia unikanie pomyłek. Skarżąca zauważyła, że art. 78 Konstytucji dopuszcza wyjątki, określone w ustawie, i pozostawia ustawodawcy pewien margines swobody kształtowania prawa do zaskarzania orzeczeń. Skorzystanie z tej możliwości nie może jednak naruszać zasady proporcjonalności i podlega zawsze kontroli z punktu widzenia kryteriów określonych w art. 31 ust. 3 Konstytucji. W ocenie skarżącej, w związku ze sprawą o wyłączenie komornika mogłaby pojawić się konieczność ochrony praw i wolności wierzyciela. Niedopuszczalność zaskarżenia postanowienia w sprawie o wyłączenie komornika pozwala uniknąć przewlekłości postępowania egzekucyjnego i zmierza do zapewnienia jego efektywności i sprawności. Zdaniem skarżącej, ustawodawca mógł jednak – chcąc uniknąć kreowania instrumentów mogących wpływać na przewlekłość postępowania egzekucyjnego – przyznać prawo do wniesienia zażalenia na postanowienie w sprawie wyłączenia komornika i określić termin, w którym powinno ono zostać rozpatrzone przez sąd odwoławczy. Niezależnie od powyższego, już obecnie obowiązujące przepisy nakładają obowiązek szybkiego przeprowadzenia postępowania dotyczącego zażalenia (w szczególności art. 395 i art. 397 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.; dalej: k.p.c., oraz § 58 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. – Regulamin

urzędowania sądów powszechnych, Dz. U. Nr 38, poz. 249, ze zm.). Skarżąca zwraca w tym kontekście uwagę, że uprawnienie do zaskarżenia postanowienia sądu rejonowego wydanego w sprawie o wyłączenie komornika nie przysługuje również wierzycielowi, w interesie którego prowadzona jest egzekucja.

Wątpliwości skarżącej wzbudza właściwe wyważenie interesów dłużnika składającego wniosek o wyłączenie komornika i interesów wierzyciela oraz szybkości postępowania. Skarżąca wskazała w uzasadnieniu skargi konstytucyjnej kilka nieprawidłowości, których – jej zdaniem – dopuścił się w toku postępowania egzekucyjnego prowadzący je komornik, argumentując, że jedynym środkiem służącym ochronie interesów osoby, z której majątku prowadzone jest postępowanie egzekucyjne jest skarga na czynność komornika, która podlega licznym ograniczeniom. Ze względu jednak na to, że komornik jest funkcjonariuszem publicznym wykonującym zawód zaufania publicznego i zostało mu przyznane prawo do ingerowania w prawa majątkowe podmiotów prywatnych, przepisy wymagają zachowania przez niego bezstronności. Wprawdzie wykonuje swoje czynności w interesie wierzyciela, ale – realizując jego prawa – nie może zarazem naruszać praw podmiotu, z którego majątku prowadzona jest egzekucja. To zaś – jak argumentuje skarżąca – oznacza potrzebę zapewnienia podmiotom, których dotyczy postępowanie egzekucyjne, adekwatnych mechanizmów proceduralnych, sprzyjających odsunięciu od pracy komornika w wypadku powstania uzasadnionych wątpliwości co do jego bezstronności oraz możliwości weryfikacji orzeczenia sądu pierwszej instancji wydanego w takiej sprawie. Poddanie orzeczenia w sprawie o wyłączenie komornika kontroli instancyjnej jest niezbędne, jeżeli uwzględni się, że komornik działa przy sądzie rejonowym, który ten wniosek rozpoznaje, a ponadto podlega orzeczeniom sądu i prezesowi sądu rejonowego, przy którym działa. Brak możliwości wniesienia zażalenia na postanowienie sądu rejonowego w sprawie o wyłączenie komornika skutkuje rozpatrywaniem wszelkich spraw dotyczących osoby komornika oraz przebiegu prowadzonego przez niego postępowania egzekucyjnego co do zasady wyłącznie przez sąd rejonowy. Z tego względu, zdaniem skarżącej, zakwestionowana regulacja – stanowiąca wyjątek w rozumieniu art. 78 Konstytucji – nie spełnia wymagań adekwatności i proporcjonalności *sensu stricto*.

Zdaniem skarżącej, niedopuszczalność wniesienia zażalenia na postanowienie sądu rejonowego wydanego w sprawie o wyłączenie komornika, wynikająca z art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach, narusza również prawo do sądu, na które składa się – zgodnie z jej argumentacją – między innymi prawo do dwuinstancyjnego postępowania sądowego i możliwość żądania ponownego rozpoznania sprawy co do istoty. Zaskarżalność takiego orzeczenia zapewniałaby nie tylko możliwość kontroli rozstrzygnięcia sądu rejonowego, ale zapewniałaby również kontrolę działalności komornika przez inny sąd niż sąd rejonowy sprawujący taką kontrolę na bieżąco i *de facto* na zasadzie wyłączności. Konieczność ponownej oceny sprawy ma zaś szczególnie doniosłe znaczenie wówczas, gdy w toku postępowania egzekucyjnego dochodzi do pozbawienia skarżącej własności i innych praw majątkowych.

2. Marszałek Sejmu zajął stanowisko w piśmie z 16 lutego 2012 r., wnosząc o stwierdzenie, że art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach, w zakresie, w jakim wyłącza możliwość zaskarżenia postanowienia sądu w sprawie oddalenia wniosku o wyłączenie komornika, jest zgodny z art. 45 ust. 1 i art. 78 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Marszałek przedstawił następujące argumenty:

2.1. Zasadę bezstronności komornika realizuje zarówno ustawa o komornikach jak i k.p.c., m.in. przez uregulowanie przesłanek wyłączenia sędziego, które mają zastosowanie

do komornika. Ponadto zgodnie z § 7 uchwały Krajowej Rady Komorniczej z dnia 18 listopada 1999 r. – Kodeks etyki zawodowej komornika sądowego, komornik powinien wykonywać czynności zawodowe według najlepszej woli i wiedzy, z należytą uczciwością i bezstronnością, rzetelnością i sprawnością. Postępowanie w sprawie o wyłączenie komornika reguluje art. 9 ust. 1-3 ustawy o komornikach, a zgodnie z art. 9 ust. 5 ustawy o komornikach, w zakresie nieuregulowanym przepisami ustawy o komornikach, do wyłączenia komornika zastosowanie znajdują przepisy k.p.c. o wyłączeniu sędziego. Z tego odesłania wynika, że komornik jest wyłączony z mocy ustawy w sytuacjach określonych w art. 48 § 1 k.p.c. i może zostać wyłączony orzeczeniem sądowym wydanym na jego wniosek lub na wniosek uczestnika postępowania egzekucyjnego, jeżeli istnieje okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać wątpliwości co do bezstronności komornika w danej sprawie. Sama instytucja wyłączenia komornika, zarówno z mocy ustawy, jak i na wniosek, jest w pełni uzasadniona z punktu widzenia rzetelnego wykonywania czynności egzekucyjnych. W równej mierze służy ona zapewnieniu realnej bezstronności komornika, jak i umacnianiu autorytetu wymiaru sprawiedliwości.

Z orzecznictwa Trybunału odnoszącego się do zagadnienia bezstronności, przede wszystkim w kontekście instytucji wyłączenia sędziego, ale również wyłączenia prokuratora, wynika jednak, że gwarancji niezawisłości i bezstronności, o których mowa w art. 45 ust. 1 Konstytucji, nie można odnosić do organów niesądowych, w tym do organów prokuratury. Zasada ta stosuje się – w ocenie Marszałka – *mutatis mutandis* także do komorników będących pozasądowymi organami władzy publicznej. Nie sposób tym samym podzielić tych zapatrywań skarżącej, które opierają się na założeniu o uniwersalnych standardach niezależności i bezstronności, odnoszących się zarówno do sądu, jak i do innych organów. Pomimo że przepisy o wyłączeniu sędziego stosuje się w wypadku komornika odpowiednio, założenie skarżącej zostało poczynione wbrew art. 45 ust. 1 Konstytucji. Organy pozasądowe, w tym komornik, nie są bowiem adresatami wynikających z tego przepisu wymogów niezależności, bezstronności i niezawisłości. Bez wątpliwości komornik sądowy, wykonujący przymusowo wyroki sądów, spełnia kryteria organu władzy publicznej, co potwierdził w swoim orzecznictwie również Trybunał. Nie jest jednak organem władzy sądowniczej. Nawet w wypadku oceny sposobu ukształtowania mechanizmów wyłączenia sędziego, Trybunał podkreślał relatywnie duży zakres swobody regulacyjnej prawodawcy. Swoboda ta jest przy tym zawsze ograniczona przez wymóg respektowania zasad i wartości konstytucyjnych, w tym również wyznaczających poszczególne elementy prawa do sądu, a wśród nich prawo do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. W wypadku organów pozasądowych, ich bezstronność ma inną rangę niż konstytucyjnie zakładana bezstronność sądu, wymagająca dochowania wyższych standardów.

Kwestionowana przez skarżącą regulacja nie ogranicza w żaden sposób możliwości złożenia wniosku o wyłączenie komornika, a zatem nie niweczy celu jej uchwalenia. Jak wskazuje uzasadnienie skargi konstytucyjnej, skarżąca skorzystała z niego co najmniej dwukrotnie; przepisy ustawy nie wprowadzają w tym zakresie żadnych ograniczeń. Oddalony wniosek może zostać ponowiony, a dopiero wówczas gdy jest oparty na tych samych podstawach (okolicznościach faktycznych), sąd ma obowiązek go odrzucić. Jednocześnie nie może budzić zastrzeżeń dążenie ustawodawcy do takiego ukształtowania procedury rozpoznawania wniosków o wyłączenie, które – respektując podstawowy cel tej instytucji – zapewni jednocześnie ochronę praw innych uczestników postępowania. Z tego względu należy uznać za uzasadnione i pożądane obowiązywanie rozwiązań zapobiegających nadużywaniu wniosków o wyłączenie. To sąd rozstrzyga ostatecznie o wyłączeniu komornika, co dostatecznie zapewnia bezstronność orzekania, a rozstrzygnięcie następuje po uprzednim złożeniu wyjaśnień przez komornika.

Przewidziane przepisami gwarancje wyłączenia komornika są wystarczającym środkiem dla zapewnienia realizacji prawa do bezstronnego sądu.

2.2. Uzasadniając zgodność art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach z art. 45 ust. 1 Konstytucji, Marszałek wskazał, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału prawo do sądu nie ma bezwzględnego i absolutnego charakteru, a związane z nim gwarancje konstytucyjne nie mogą być w konsekwencji traktowane jako nakaz urzeczywistnienia w każdym trybie i w każdym rodzaju procedury tego samego zestawu instrumentów procesowych, jednolicie określających pozycję stron postępowania i zakres przysługujących im środków procesowych. W każdym wypadku należy uwzględnić specyfikę danego postępowania. Zasadniczym celem egzekucji, wynikającym z jej istoty, jest skuteczność, osiągana w sprawnym i szybkim działaniu organu egzekucyjnego. Brak możliwości zaskarżenia postanowienia sądu w sprawie o wyłączenie komornika przyspiesza osiągnięcie tego celu. W innym wypadku wniosek o wyłączenie komornika mógłby stanowić skuteczny środek przewlekania postępowania, naruszając przysługujące wszystkim uczestnikom prawo do sądu. Prawo to obejmuje bowiem również postulat rozsądnych ram czasowych egzekucji prawomocnych wyroków, które nie mogą pozostać niewykonywane. Choć zakres dopuszczalności zażalenia w postępowaniu egzekucyjnym jest ograniczony, to nie pozbawia się jego uczestników sądowej kontroli prawidłowości czynności egzekucyjnych. Założeniem zarówno art. 759 § 2, jak i art. 767 k.p.c. jest zapewnienie nadzoru judykacyjnego nad tokiem egzekucji.

Za zgodnością art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach z art. 45 ust. 1 Konstytucji przemawia również charakter prawny postanowienia w sprawie o wyłączenie komornika. Zdaniem Marszałka, należy uwzględnić, że dotyczy ono kwestii incydentalnej, powstałej w toku postępowania egzekucyjnego i w żaden sposób nie wiąże się z dalszym tokiem procedowania w sprawie i sposobem jej zakończenia. W konsekwencji nie mamy w tym wypadku do czynienia ze sprawą w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji, skoro nie następuje tu ani merytoryczne rozstrzygnięcie sporu wynikłego ze stosunku prawnego, ani też sądowa kontrola aktu godzącego w konstytucyjne prawa lub wolności. Postanowienie to nie ingeruje w uprawnienia z zakresu prawa materialnego, ale odnosi się wyłącznie do uprawnień wynikających z prawa procesowego. To, że sposób regulacji wyłączenia komornika jest inny niż regulacje dotyczące wyłączenia sędziego, nie stanowi *per se* o niekonstytucyjności. Ponadto w orzecznictwie Trybunału powszechnie aprobowany jest pogląd, że gwarancje dwuinstancyjności postępowania oraz zaskarżalności nie dotyczą postanowień niekończących postępowania w sprawie i postępowań incydentalnych. Nie można również zapominać, że postępowanie egzekucyjne ma jednak charakter wykonawczy i dlatego ogranicza się co do zasady do jednej instancji; tylko w szczególnych wypadkach ustawodawca dopuścił ponowną weryfikację przez sąd drugiej instancji. Brak możliwości zaskarżania postanowień incydentalnych w postępowaniu egzekucyjnym związany jest z zapewnieniem sprawności i szybkości postępowania egzekucyjnego. Ograniczenie zaskarżalności *in casu* nie narusza również zasady proporcjonalności. Przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie ma na celu zarówno ochronę porządku publicznego oraz wolności i praw konstytucyjnych innych osób – przede wszystkim wierzycieli – jak i gwarancje prawa do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki.

3. Prokurator Generalny w piśmie z 22 lutego 2012 r. zajął stanowisko, że art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach jest zgodny z art. 45 ust. 1 i art. 78 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Prokurator przedstawił następujące uzasadnienie:

3.1. Sprawa dotycząca wniosku o wyłączenie komornika nie może zostać uznana za sprawę egzekucyjną. Sprawą egzekucyjną jest bowiem sprawa wynikająca ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy (sprawa egzekucyjna w znaczeniu materialnym), a także sprawa, która nie wynika z zakresu wspomnianych stosunków, ale na podstawie przepisów szczególnych podlega załatwieniu według przepisów k.p.c. Załatwienie sprawy egzekucyjnej polega na przymusowej (tj. za pomocą środków przymusu określonych w przepisach części trzeciej k.p.c.) realizacji praw i obowiązków stron postępowania egzekucyjnego ściśle określonych w tytułach egzekucyjnych, jeżeli ich wykonanie zostało powierzone sądom lub komornikom sądowym. Tylko tak rozumiana sprawa egzekucyjna mieści się w pojęciu „sprawa” zawartym w art. 45 ust. 1 Konstytucji. Natomiast postanowienie w sprawie wniosku o wyłączenie komornika nie ingeruje w uprawnienia stron (uczestników) postępowania egzekucyjnego z zakresu prawa materialnego, ale odnosi się wyłącznie do uprawnień wynikających z prawa procesowego. Nie kończy ono postępowania egzekucyjnego, jak również nie zamyka jego samodzielnej części, lecz dotyczy kwestii incydentalnej powstałej w toku postępowania. Złożenie wniosku o wyłączenie komornika nie powoduje wszczęcia odrębnego postępowania, a postępowanie wywołane takim wnioskiem ma charakter wypadkowy w stosunku do właściwego postępowania i pełni wobec niego rolę służebną. Nie następuje tu ani merytoryczne rozstrzygnięcie sporu wynikłego ze stosunku prawnego ani też sądowa kontrola aktu godzącego w konstytucyjne prawa lub wolności. Postanowienie wydane wskutek wniosku o wyłączenie komornika nie ma zatem charakteru odrębnej sprawy w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Ustawodawca może przyznać prawo do zaskarżania orzeczeń wydanych w kwestiach niemających konstytucyjnego charakteru sprawy; konieczność ustanowienia środków sądowej kontroli w niektórych kwestiach wypadkowych może wynikać z ogólnego wymogu ukształtowania procedury sądowej zgodnie z zasadami sprawiedliwości proceduralnej. W tym aspekcie należy zauważyć, że ustawodawca wprowadził w art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach rozwiązanie, zgodnie z którym rozstrzygnięcie wniosku o wyłączenie komornika prowadzącego postępowanie egzekucyjne należy do właściwości niezawisłego i bezstronnego sądu. Zarzut, jakoby przewidziany w ustawie o komornikach mechanizm wyłączenia komornika nie chronił przed dowolnością czy arbitralnością, jest w tym świetle nieuprawniony.

W art. 45 ust. 1 Konstytucji użyto pojęcia „bezstronny i niezawisły sąd” używa tego pojęcia w znaczeniu konstytucyjnego organu państwa, powołanego do sprawowania wymiaru sprawiedliwości. W konsekwencji gwarancji niezawisłości i bezstronności, o których mowa w tym przepisie, nie można odnosić do organów niesądowych. Komornik jest szczególnego rodzaju organem państwa, powołanym do wykonywania orzeczeń sądowych w drodze przymusowej egzekucji świadczeń pieniężnych i niepieniężnych, a także wykonywania innych czynności określonych w ustawach. Mimo organizacyjnego i funkcjonalnego powiązania z władzą sądowniczą, komornicy nie są jednak organami tej władzy i nie sprawują wymiaru sprawiedliwości. Prokurator Generalny podkreśla, że konstytucyjnej ochronie podlega prawo każdego do bezstronnego i niezawisłego sądu oraz do sprawiedliwej, rzetelnej procedury. Prawo strony do złożenia wniosku o wyłączenie komornika jako organu egzekucyjnego ma natomiast podstawę wyłącznie w przepisach o randze ustawowej. Nie ma podstaw normatywnych do budowania konstytucyjnego wzorca tej konkretnej instytucji, w świetle którego możliwa byłaby merytoryczna ocena rozwiązań ustawowych obowiązujących w tym zakresie. Prawo do żądania wyłączenia komornika prowadzącego postępowanie egzekucyjne nie stanowi więc konstytucyjnej gwarancji, jaką jest urzeczywistnienie prawa do bezstronnego sądu. W związku z tym nie znajdują

konstytucyjnego uzasadnienia analogie między instytucją wyłączenia komornika a instytucją wyłączenia sędziego. Niezawisłość sędziego, jako element decydujący w postępowaniu przed sądami, nie dotyczy pozycji komornika w postępowaniu egzekucyjnym. Bezstronność komorników ma zatem inną rangę niż konstytucyjnie zakładana bezstronność sądu.

Oceniając ukształtowanie mechanizmów wyłączenia sędziego, zarówno w aspekcie materialnym, jak i proceduralnym, Trybunał podkreśla relatywnie duży zakres swobody ustawodawcy. Z uwagi na niższy standard konstytucyjny dotyczący wyłączenia komornika, margines swobody ustawodawcy jest tu większy niż w wypadku wyłączenia sędziego. Można zatem uznać, że wyłączenie możliwości zaskarżenia postanowienia sądu w sprawie wniosku o wyłączenie komornika mieści się w zakresie dopuszczalnej konstytucyjnie swobody ustawodawcy. Prokurator zwrócił uwagę, że nawet w odniesieniu do zaskarżalności rozstrzygnięć w sprawie o wyłączenie sędziego można spotkać się z poglądem, iż nie istnieje konieczność ich zaskarzania, gdyż mamy tu do czynienia z zagadnieniami incydentalnymi, nieodnoszącymi się do praw i obowiązków stron. Uznanie przez Trybunał regulacji wyłączającej możliwość zaskarżenia postanowienia sądu o oddaleniu wniosku o wyłączenie sędziego złożonego w postępowaniu przed sądem drugiej instancji za niekonstytucyjną było następstwem stwierdzenia braku symetrii w ukształtowaniu instytucji zaskarżalności orzeczeń o wyłączeniu w ramach tej samej procedury, jednak w różnych instancyjnie stadiach postępowania. Wyłączenie możliwości zaskarżenia postanowienia o oddaleniu wniosku o wyłączenie komornika, jako rozstrzygnięcie o charakterze wpadkowym, nie jest natomiast asymetryczne w odniesieniu do przyjętych w k.p.c. rozwiązań dotyczących dopuszczalności wniesienia zażalenia na orzeczenia o charakterze incydentalnym w postępowaniu egzekucyjnym. W tym postępowaniu środek odwoławczy przysługuje od rozstrzygnięć sądu kształtujących prawa i obowiązki stron lub innych uczestników postępowania.

W postępowaniu egzekucyjnym istnieje przy tym mechanizm sądowej kontroli działań komornika prowadzącego egzekucję, niezależny od instytucji jego wyłączenia. Podstawowym środkiem nadzoru judykacyjnego nad komornikiem jest skarga na czynność komornika (art. 767 k.p.c.), która służy na wszelkie czynności komornika – rozstrzygające i faktyczne – oraz na zaniechanie dokonania przez niego czynności. Może odnosić się do kwestii natury formalnej związanych z przebiegiem postępowania i rolą komornika w tymże postępowaniu. Podstawy zaskarżenia skargą na czynności komornika nie zostały w k.p.c. opisane, a zatem można ją oprzeć na wszelkich zarzutach, z wyjątkiem zarzutów materialnoprawnych. Podkreśla się bowiem, że skarga stanowi środek obrony formalnej i zmierza do zapewnienia zgodnego z prawem procesowym przebiegu postępowania egzekucyjnego. Prawo do zaskarżenia czynności komornika za pomocą skargą przysługuje również osobie trzeciej, z której majątku prowadzona jest egzekucja, zaś na postanowienie sądu rozstrzygające skargę na opis i oszacowanie nieruchomości przysługuje zażalenie (art. 950 k.p.c.). Nadzór sądu nad komornikami reguluje także częściowo art. 759 § 2 k.p.c., zgodnie z którym sąd może z urzędu wydawać komornikowi zarządzenia zmierzające do zapewnienia należytego wykonania egzekucji oraz usuwać spostrzeżone uchybienia, co należy do nadzoru judykacyjnego. Nadzór ten jest wykonywany przez sąd w odniesieniu do czynności egzekucyjnych komornika, które nie podlegają nadzorowi administracyjnemu sprawowanemu przez Ministra Sprawiedliwości i prezesów sądów bądź nadzorowi samorządu komorniczego. Nadzór judykacyjny sąd sprawuje ponadto w ramach postępowań zainicjowanych wniesieniem zarzutów przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji (art. 1027 k.p.c.), w ramach badania akt po dokonaniu opisu i oszacowania nieruchomości (art. 960 k.p.c.) i nadzoru nad czynnościami przy licytacji nieruchomości (art. 972 k.p.c.). Zarówno rozpatrując skargę na czynności egzekucyjne, jak

i podejmując działania z urzędu na podstawie art. 759 § 2 k.p.c., sąd zobowiązany jest do weryfikacji działań komornika, także w kontekście nieprawidłowości będących wynikiem braku jego obiektywizmu czy bezstronności podczas przeprowadzania czynności w postępowaniu egzekucyjnym. W wypadku czynności kształtujących prawa i obowiązki stron (uczestników) postępowania, na postanowienia sądu w sprawie skargi przysługuje zażalenie do sądu drugiej instancji. W tym świetle brak jest podstaw do uznania, że pozbawienie strony możliwości zaskarżenia postanowienia sądu w sprawie o wyłączenie komornika prowadzi do naruszenia zasad sprawiedliwości proceduralnej, wynikających z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

3.2. Oceniając zgodność art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach z art. 78 Konstytucji, Prokurator Generalny zwraca uwagę, że zasada zaskarżalności orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji nie ma znaczenia absolutnego, ponieważ ustawa może przewidywać wyjątki od możliwości odwołania. Konstytucyjna kwalifikacja konkretnych środków zaskarżenia pozostawionych przez prawodawcę do dyspozycji stron postępowania musi przy tym uwzględniać całokształt unormowań determinujących przebieg danego postępowania. Wzorzec określony w art. 78 Konstytucji obejmuje wszelkie rozstrzygnięcia indywidualne, kształtujące lub określające prawa, obowiązki i status prawny stron (uczestników) danego postępowania. Tymczasem rozstrzygnięcie w sprawie o wyłączenie komornika nie kształtuje praw i obowiązków stron (uczestników) postępowania egzekucyjnego, lecz ma charakter wypadkowy, incydentalny. Kwestia prawidłowości przeprowadzenia czynności egzekucyjnych, które kształtują prawa i obowiązki stron (uczestników) postępowania, podlega przy tym ocenie sądu w trybie skargi na te czynności i z urzędu.

Prokurator Generalny podkreśla, że w prawie do sądu określonym w art. 45 ust. 1 Konstytucji mieści się też prawo do wykonania prawomocnego orzeczenia sądowego w postępowaniu egzekucyjnym. Wierzyciel dochodzący swojej należności ma zatem zagwarantowane prawo do rozpatrzenia sprawy bez zbędnej zwłoki, a tym samym prawo do skutecznego i sprawnego wykonania prawomocnego orzeczenia. Postępowanie egzekucyjne ma na celu wyegzekwowanie należności zasądzonej prawomocnym wyrokiem sądu, a zatem urzeczywistnienie zarówno oczywistego interesu publicznego, jak i prawa wierzyciela. Wyłączenie możliwości zaskarżenia rozstrzygnięcia incydentalnego, jakim jest orzeczenie o wniosku o wyłączenie komornika, służy osiągnięciu tych konstytucyjnie określonych wartości.

Niezależnie od powyższego – w ocenie Prokuratora Generalnego – zdanie drugie art. 78 Konstytucji stanowi *lex specialis* wobec art. 31 ust. 3 Konstytucji i wyłącza jego zastosowanie w odniesieniu do prawa do zaskarżenia. Nadaje to temu prawu charakter słabszy niż tych wolności i praw, do których art. 31 ust. 3 Konstytucji odnosi się w pełnym zakresie i wobec których zakazana jest ustawodawcza ingerencja w ich istotę. Konstytucyjne prawo do sądu korzysta zatem z relatywnie silniejszych gwarancji konstytucyjnych niż prawo do zaskarżania orzeczeń wydanych w pierwszej instancji. Zarówno szczególny charakter postępowania egzekucyjnego, jak i rozstrzygnięcia sądu w sprawie wniosku o wyłączenie komornika, istniejące gwarancje sądowej kontroli czynności egzekucyjnych prowadzonych w tymże postępowaniu oraz bardziej zrelatywizowany charakter konstytucyjnego prawa do zaskarżania orzeczeń niż prawa do bezzwłocznego załatwienia sprawy pozwalają w konkluzji na przyjęcie, że rozwiązanie przyjęte w kwestionowanej regulacji jest proporcjonalne i racjonalne oraz nie narusza konstytucyjnie gwarantowanego prawa do zaskarżania orzeczenia wydanego w pierwszej instancji.

4. Rzecznik Praw Obywatelskich w piśmie z 7 listopada 2011 r. poinformował, że nie przystępuje do udziału w sprawie niniejszej skargi konstytucyjnej.

II

Na rozprawę 12 kwietnia 2012 r. nie stawili się skarżąca i jej pełnomocnik. Przedstawiciele Sejmu i Prokuratora Generalnego podtrzymali stanowiska zajęte w pismach procesowych.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Zarzut skarżącej.

Skarżąca domaga się w skardze konstytucyjnej zbadania zgodności z Konstytucją art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (Dz. U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1376; dalej: ustawa o komornikach) w zakresie, w jakim nie przewiduje możliwości wniesienia zażalenia na postanowienie sądu w sprawie oddalenia wniosku o wyłączenie komornika. Zagadnienie wyłączenia komornika zostało uregulowane w art. 9 ustawy o komornikach. Przepis ten (po zmianie dokonanej ustawą z dnia 24 maja 2007 r. o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 112, poz. 769; dalej: ustawa zmieniająca z 24 maja 2007 r.) ma następujące brzmienie:

„1. Wniosek o wyłączenie komornika zgłasza się na piśmie do komornika prowadzącego postępowanie, uprawdopodobniając przyczyny wyłączenia. Komornik jest zobowiązany, w terminie 3 dni od dnia złożenia wniosku o wyłączenie, przekazać wniosek do sądu rejonowego, przy którym działa, wraz z pisemnymi wyjaśnieniami.

2. Sąd rejonowy, przy którym działa komornik, rozpoznaje wniosek o wyłączenie komornika w terminie 7 dni od dnia przekazania wniosku. Orzekając o wyłączeniu komornika, sąd wyznacza jednocześnie innego komornika do prowadzenia sprawy, której wyłączenie dotyczy.

3. Postanowienie w przedmiocie wyłączenia komornika sąd wydaje na posiedzeniu niejawnym w składzie jednoosobowym. Na postanowienie to zażalenie nie przysługuje.

4. Przepisy ust. 1-3 stosuje się odpowiednio do zastępcy komornika oraz do asesorów i aplikantów komorniczych, jeżeli osoby te prowadzą postępowanie lub dokonują określonych czynności w sprawie.

5. W zakresie nieuregulowanym w niniejszej ustawie do komornika stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o wyłączeniu sędziego”.

Skarżąca w skardze konstytucyjnej podała w wątpliwość wyłącznie normę zawartą w art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach w zakresie, w jakim wyłącza się możliwość zaskarżenia postanowienia sądu rejonowego w sprawie oddalenia wniosku o wyłączenie komornika. Jej zdaniem, regulacja ta nie zapewnia realizacji prawa do sądu i ogranicza – w sposób niezgodny z zasadą proporcjonalności – prawo do zaskarżania orzeczeń. Ze standardami konstytucyjnymi nie do pogodzenia – w ocenie skarżącej – jest sytuacja, w której sąd rejonowy, sprawujący nadzór judykacyjny nad komornikiem, jest wyłącznie uprawniony do rozstrzygania wniosku o wyłączenie komornika, a jego orzeczenie nie podlega kontroli sądu wyższej instancji.

2. Cele i funkcje postępowania egzekucyjnego; rola komornika w postępowaniu egzekucyjnym.

Ocena zgodności art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach z art. 78 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji wymaga odniesienia się do celów i funkcji postępowania egzekucyjnego oraz konstytucyjnoprawnego statusu komornika i jego pozycji w konkretnym postępowaniu egzekucyjnym.

2.1. Cele i funkcje postępowania egzekucyjnego.

Nie ulega wątpliwości, że nawet jeżeli obowiązek spełnienia określonego świadczenia został ustalony prawomocnym wyrokiem sądowym, nie wszyscy dłużnicy spełniają je dobrowolnie i we właściwym czasie. Zgodnie z zasadą państwa prawnego przymusowe wykonywanie wyroków w sprawach cywilnych nie może odbywać się jednak w drodze osobistych działań wierzyciela ani osób, którym zlecałby on wykonanie konkretnego wyroku. Z uwagi na przyjęte we współczesnym państwie prawnym założenie, że stosowanie środków przymusu stanowi w zasadzie monopol państwa, do przymusowej egzekucji wyroków sądowych dochodzi w drodze działań organów państwa, które działają nie na zlecenie wierzyciela, ale w ramach własnych, przyznanych im przez państwo uprawnień. Postępowanie egzekucyjne – tworzące instytucjonalne ramy przymusowego doprowadzenia do spełnienia przez dłużnika spoczywającego na nim obowiązku – stanowi ostatni etap postępowania cywilnego zmierzający do zapewnienia, że wierzyciel uzyska świadczenie określone w tytule egzekucyjnym. Egzekucja stanowi zasadniczy trzon postępowania egzekucyjnego i zawsze toczy się w ramach tego postępowania. Pojęcie egzekucji obejmuje całokształt środków przymusu właściwych określonemu sposobowi egzekucji, jakie organ egzekucyjny może w określonej kolejności zastosować w ramach dokonanego przez wierzyciela wyboru, w celu zaspokojenia jego roszczenia zgodnie z treścią tytułu wykonawczego (zob. Z. Szczurek, *Egzekucja sądowa w sprawach cywilnych*, Sopot 2005).

Postępowanie egzekucyjne pozostaje w bardzo silnym związku z postępowaniem rozpoznawczym. Chodzi w nim bowiem o zapewnienie efektywności ochrony prawnej w zakresie oznaczonym w rozstrzygnięciu merytorycznym. Podstawę egzekucji stanowi tytuł wykonawczy, tj. tytuł egzekucyjny zaopatrzony w klauzulę wykonalności. Tytułami egzekucyjnymi są przede wszystkim prawomocne lub podlegające natychmiastowemu wykonaniu orzeczenie sądowe, prawomocne lub podlegające natychmiastowemu wykonaniu orzeczenia referendarza sądowego, wyroki sądu polubownego, ugody zawarte przed sądem, sądem polubownym lub mediatorem oraz inne orzeczenia, ugody i akty, które z mocy przepisów szczególnych podlegają wykonaniu w drodze egzekucji sądowej, chociaż zgodnie z art. 777 § 1 pkt 5 i 6 oraz § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U Nr 43, poz. 296, ze zm.; dalej: k.p.c.) tytułem egzekucyjnym może być również akt notarialny, w którym dłużnik, właściciel nieruchomości obciążonej hipoteką, właściciel ruchomości lub prawa obciążonych zastawem rejestrowym (przy spełnieniu dalszych przesłanek) poddał się egzekucji w określonym zakresie. Ponadto art. 97 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz. U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665, ze zm.) upoważnia bank do wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego na podstawie oświadczenia dłużnika, który staje się tytułem egzekucyjnym po nadaniu mu klauzuli wykonalności zgodnie z art. 786² k.p.c. Co do zasady uzyskanie przez wierzyciela tytułu egzekucyjnego poprzedza jednak postępowanie rozpoznawcze, w którym sąd rozstrzygnął wiążąco spór między stronami. Przed uruchomieniem egzekucji tytułowi egzekucyjnemu musi dodatkowo zostać nadana

klauzula wykonalności (art. 776 i n. k.p.c.), stanowiąca zezwolenie na zastosowanie przymusu państwowego w celu jego wyegzekwowania. W postępowaniu klauzulowym sąd stwierdza, że tytuł egzekucyjny nadaje się do wykonania, prowadzenie egzekucji przeciwko dłużnikowi jest dopuszczalne, a samo orzeczenie jest prawomocne lub natychmiast wykonalne. Nadanie klauzuli wykonalności następuje postanowieniem, na które przysługuje zażalenie (art. 766, art. 795 k.p.c.; por. też wyrok TK z 22 listopada 2010 r., sygn. P 28/08, OTK ZU nr 9/A/2010, poz. 105). Samo postępowanie egzekucyjne nie zmierza do wydania orzeczenia, które je zakończy przez rozstrzygnięcie sprawy co do istoty lub w inny sposób definitywnie je zamknie. Jego celem jest zaspokojenie wierzyciela, a jego osiągnięcie znajduje wyraz w uczynieniu stosownej wzmianki na tytule egzekucyjnym (art. 816 k.p.c.).

Skoro w postępowaniu egzekucyjnym dochodzi nie do rozstrzygnięcia sporu między stronami, a jedynie do zapewnienia skuteczności już wydanego rozstrzygnięcia, szczególnego znaczenia nabierają postulaty efektywności i szybkości egzekucji zwłaszcza gdy wierzyciel uzyskał tytuł egzekucyjny po często długotrwałym i kosztownym procesie. Ich realizacji służą m.in. regulacje przewidujące orzekanie przez sąd na posiedzeniu niejawnym (art. 766 k.p.c.), dopuszczające zażalenie na postanowienie sądu tylko w wypadkach wskazanych w ustawie (art. 767⁴ § 1 k.p.c.) oraz wyłączające możliwość skorzystania z nadzwyczajnych środków zaskarżenia – skargi kasacyjnej i skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 767⁴ § 2 i 3 k.p.c.). Efektywności postępowania egzekucyjnego sprzyjają również rozwiązania przyjęte w ustawie o komornikach, m.in. przyznające wierzycielowi prawo wyboru komornika (art. 8 ustawy o komornikach) i uzależniające wysokość opłaty egzekucyjnej od wartości wyegzekwowanego świadczenia (art. 49 ustawy o komornikach). Nadzór nad szybkością, sprawnością i rzetelnością postępowania, w szczególności badanie, czy w konkretnych sprawach nie doszło do nieuzasadnionej przewlekłości podejmowania czynności, został powierzony prezesowi sądu rejonowego, przy którym działa komornik (art. 3 ust. 2 ustawy o komornikach). Za podejmowanie czynności z nieuzasadnioną zwłoką komornik ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną (art. 71 pkt 5 ustawy o komornikach).

Postępowanie egzekucyjne wszczynane jest na wniosek wierzyciela (art. 796 k.p.c.) i prowadzone przede wszystkim w jego interesie. To wierzyciel wskazuje świadczenie oraz sposób jego egzekucji (art. 797 k.p.c.) i to on może w każdej chwili żądać jego umorzenia (art. 825 pkt 1 k.p.c.). Ochrona interesów dłużnika polega na przyznaniu mu statusu strony postępowania, której – tak jak wierzycielowi – przysługuje prawo wnoszenia skargi na czynności i zaniechania komornika (art. 767 k.p.c.) oraz wniesienia zażalenia na wskazane w k.p.c. postanowienia sądu. Najdalej idącym środkiem ochrony dłużnika przed prowadzeniem przeciwko niemu egzekucji jest powództwo opozycyjne o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności w całości lub w części. Zgodnie z art. 840 § 1 pkt 1 k.p.c. dłużnik nie może wprawdzie w ten sposób skutecznie zaprzeczyć zdarzeniom, na których oparta jest klauzula wykonalności, jeżeli tytułem egzekucyjnym jest orzeczenie sądowe, ma jednak prawo kwestionować przejście obowiązku mimo istnienia formalnego dokumentu potwierdzającego to przejście (art. 840 § 1 pkt 1 k.p.c.) oraz domagać się pozbawienia tytułu wykonawczego wykonalności ze względu na zdarzenia, wskutek których zobowiązanie wygasło lub nie może być egzekwowane; jeżeli tytuł egzekucyjny pochodzi od sądu, podstawą powództwa opozycyjnego mogą być zdarzenia, które nastąpiły po zamknięciu rozprawy, oraz zarzut spełnienia świadczenia, o ile nie był przedmiotem rozpoznania w sprawie (art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.).

2.2. Konstytucyjny status komornika.

Status komornika w świetle regulacji konstytucyjnych stanowił przedmiot wielu orzeczeń Trybunału (zob. wyroki TK z: 24 lutego 2003 r., sygn. K 28/02, OTK ZU nr 2/A/2003, poz. 13; 3 grudnia 2003 r., sygn. K 5/02, OTK ZU nr 9/A/2003, poz. 98; 20 stycznia 2004 r., sygn. SK 26/03, OTK ZU nr 1/A/2004, poz. 3; 17 maja 2005 r., sygn. P 6/04, OTK ZU nr 5/A/2005, poz. 50; 8 maja 2006 r., sygn. P 18/05, OTK ZU nr 5/A/2006, poz. 53; 9 stycznia 2007 r., sygn. P 5/05, OTK ZU nr 1/A/2007, poz. 1; 27 lutego 2007 r., sygn. P 22/06, OTK ZU nr 2/A/2007, poz. 12; 24 lutego 2009 r., sygn. SK 34/07, OTK ZU nr 2/A/2009, poz. 10 i 14 maja 2009 r., sygn. K 21/08, OTK ZU nr 5/A/2009, poz. 67). Trybunał zwracał w nich przede wszystkim uwagę, że komornik jest funkcjonariuszem publicznym (art. 1 ustawy o komornikach), który został wyposażony przez państwo w kompetencje władcze zarówno w stosunku do osób (art. 761 i art. 764 k.p.c.), jak i wobec instytucji publicznych (art. 761 i art. 765 k.p.c.). Przysługuje mu upoważnienie do nakładania kar. Takie ukształtowanie jego kompetencji przesądza o tym, że komornik jest organem władzy publicznej, czego symboliczny wyraz stanowi prawo używania pieczęci urzędowej z godłem państwa. Komornicy są powoływani przez organ państwa, tj. Ministra Sprawiedliwości, i działają przy sądach rejonowych, nie wchodząc jednak w ich strukturę. Uwzględniając organizacyjne i funkcjonalne powiązanie komornika z władzą sądowniczą, Trybunał podkreślał, że komornik nie sprawuje mimo to wymiaru sprawiedliwości w rozumieniu art. 175 ust. 1 Konstytucji i nie jest organem sądowym (por. wyrok w sprawie o sygn. K 5/02). Czynności egzekucyjne komornika pozostają jednak w związku z działalnością organów wymiaru sprawiedliwości, dlatego też w nauce prawa określa się komornika jako pomocniczy organ wymiaru sprawiedliwości (por. A. Marciniak, uwaga 3 do art.1 ustawy o komornikach, [w:] *Ustawa o komornikach sądowych i egzekucji. Komentarz*, Warszawa 2010). Komornik podlega nadzorowi administracyjnemu sprawowanemu przez prezesa sądu rejonowego przy którym działa (art. 3 ustawy o komornikach, por. szerzej A. Marciniak, uwaga 1 do art. 3 ustawy o komornikach, *op.cit.* oraz wyrok TK z 14 maja 2009 r., sygn. K 21/08, OTK ZU nr 5/A/2009, poz. 67). Nadzór zwierzchni nad działalnością komorników i samorządu komorniczego sprawuje ponadto – m.in. przez prezesów sądów okręgowych i sędziów wizytatorów – Minister Sprawiedliwości (art. 64 ustawy o komornikach), a także Krajowa Rada Komornicza (art. 65 ustawy o komornikach).

Trybunał wielokrotnie akcentował, że komornika oraz strony postępowania egzekucyjnego (wierzyciela i dłużnika) łączy stosunek nie o charakterze prywatnoprawnym, ale o charakterze publicznoprawnym. Funkcjonowanie urzędu komornika opiera się na oczywistym założeniu, że nie wszyscy dłużnicy spełnią dobrowolnie i we właściwym czasie obowiązki ustalone w wyroku sądowym i dlatego muszą one zostać wyegzekwowane z użyciem przymusu państwowego. Komornik działa tym samym nie na zlecenie wierzyciela, ale formalnie rzecz biorąc w imieniu państwa, którego zadaniem jest zapewnienie wykonania wyroków sądowych. Tylko faktycznie działa on w interesie wierzyciela jako osoby, której sąd w odpowiednim orzeczeniu zapewnił ochronę publicznoprawną (por. wyrok w sprawie o sygn. K 5/02). W ten sposób państwo gwarantuje również skuteczność wyroków sądowych i efektywną realizację zagwarantowanego w art. 45 ust. 1 Konstytucji prawa do sądu.

2.3. Pozycja i kompetencje komornika i sądu w postępowaniu egzekucyjnym.

Czynności w postępowaniu egzekucyjnym (czynności egzekucyjnych) dokonują organy egzekucyjne: komornik lub sąd rejonowy działający jako organ egzekucyjny. Dokonywanie czynności egzekucyjnych zostało co do zasady powierzone komornikowi, z

wyjątkiem czynności zastrzeżonych dla sądu (art. 759 § 1 k.p.c.). Zakres i sposób dokonywania czynności egzekucyjnych przez komornika jest zdeterminowany z jednej strony treścią tytułu wykonawczego, a z drugiej strony wnioskiem wierzyciela i wskazanym przez niego sposobem egzekucji. Zgodnie z zasadą formalizmu postępowania komornik ma przy tym obowiązek stwierdzenia każdej czynności egzekucyjnej protokołem o ściśle oznaczonej treści (por. art. 809 k.p.c.).

Sąd działa jednak w postępowaniu egzekucyjnym nie tylko jako organ egzekucyjny, dokonujący powierzonych mu czynności egzekucyjnych, lecz przede wszystkim wykonuje funkcję sądu egzekucyjnego, polegającą na kontroli prawidłowości i legalności działań oraz zaniechań komornika (nadzór judykacyjny, art. 3 ust. 1 ustawy o komornikach i art. 759 § 2 k.p.c.). Nadzór judykacyjny może zostać uruchomiony zarówno przez strony postępowania egzekucyjnego oraz każdą osobę, której prawa zostały naruszone przez czynność lub zaniechanie komornika przez wniesienie skargi na czynność lub zaniechanie komornika (art. 767 k.p.c.), jak i przez sąd z urzędu (art. 759 § 2 k.p.c.). Skargę na czynność komornika osoba zainteresowana może skierować przeciwko każdej czynności komornika lub zaniechaniu podjęcia przez niego czynności, chyba że w danej sprawie przysługuje inny środek zaskarżenia.

Szczególnie istotne znaczenie ma nadzór judykacyjny nad komornikiem sprawowany przez sąd rejonowy na podstawie art. 759 § 2 k.p.c. W jego ramach sąd rejonowy może z urzędu wydawać komornikowi zarządzenia zmierzające do zapewnienia należytego wykonania egzekucji oraz usuwać spostrzeżone uchybienia w postępowaniu egzekucyjnym. Nadzór judykacyjny sprawowany z urzędu ma charakter zarówno prewencyjny, jak i restrykcyjny. Powinien dotyczyć formalnej i merytorycznej strony egzekucji prowadzonej przez komornika i zmierzać do zagwarantowania należytej ochrony praw nie tylko wierzyciela, ale również innych uczestników postępowania egzekucyjnego (por. postanowienie SN z 12 marca 1975 r., sygn. akt III CRN 456/74, OSP nr 10/1976, s. 182). Nadzór judykacyjny może zostać uruchomiony przez sąd na skutek wadliwości dostrzeżonych z urzędu; mogą w tym celu zostać wykorzystane jednak również już toczące się postępowania, w szczególności na skutek skargi na czynność komornika. Co więcej, sąd jest uprawniony do wydania zarządzeń w ramach nadzoru judykacyjnego w wypadku, gdy skargę na czynność komornika wniesiono po terminie lub nie uzupełniono w terminie jej braków (art. 767³ k.p.c.). W literaturze wyrażany jest pogląd, że sąd na podstawie art. 759 § 2 nie może jedynie uchylać wadliwych postanowień komornika po ich uprawomocnieniu się (por. E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części II i III k.p.c.*, red. M. Romańska, Warszawa 2009, s. 118; H. Pietrkowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, red. T. Ereciński, Warszawa 2009, s. 22, D. Zawistowski, uwaga 8 do art. 759, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 4, red. H. Dolecki, Warszawa 2011). Odstępstwo od tej reguły dopuszcza się jednak w odniesieniu do postanowień wydanych przez komornika podlegającego wyłączeniu i w wypadkach pozbawienia strony możliwości działania, które według ogólnych zasad powodują nieważność postępowania – z uwagi na wyłączenie możliwości wznowienia w tym postępowaniu – a w wypadku innego rodzaju naruszenia przepisów postępowania jedynie wówczas, gdy postanowienie komornika wywołuje wyłącznie skutki procesowe, np. wadliwe postanowienie o zawieszeniu postępowania egzekucyjnego (por. Z. Świeboda, *Czynności nadzorcze sądu w trybie art. 759 § 2 k.p.c.*, Palestra nr 2/1977, s. 37). Sąd Najwyższy przyjął natomiast, że sąd może z urzędu zmienić prawomocne postanowienie komornika, w którym wadliwie ustalono wysokość opłaty egzekucyjnej (uchwała SN z 19 kwietnia 2007 r., sygn. akt III CZP 16/07, OSNC nr 6/2008, poz. 58 z glosami krytycznymi G. Julke, Przegląd Prawa Egzekucyjnego nr 1-2/2008, s. 105 i W. Sługiewicz, Rejent nr 4/2009, s. 130).

W postępowaniu egzekucyjnym sąd co do zasady orzeka w formie postanowienia. Zażalenie do sądu drugiej instancji na postanowienia sądu wydawane w postępowaniu egzekucyjnym przysługuje tylko w wypadkach wskazanych w ustawie, w szczególności na: postanowienie o odrzuceniu skargi na czynność komornika (art. 767³ k.p.c.), postanowienie co do zawieszenia lub umorzenia postępowania egzekucyjnego (art. 828 k.p.c.), postanowienie w sprawie ograniczenia egzekucji (art. 839 k.p.c.), postanowienie w sprawie opisu i oszacowania nieruchomości (art. 950 k.p.c.), postanowienie co do przybicia (art. 997 k.p.c.) i postanowienie w sprawie rozpoznania zarzutów przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji (art. 1028 § 3 k.p.c.). Jeżeli złożono skargę na czynność komornika lub zażalenie na postanowienie sądu, sąd – na wniosek – może zawiesić w całości lub w części postępowanie egzekucyjne (art. 821 k.p.c.).

Postać postanowienia mogą przybrać również zarządzenia wydawane przez sąd w trybie nadzoru judykacyjnego sprawowanego z urzędu na podstawie art. 759 § 2 k.p.c. W odniesieniu do dopuszczalności zaskarżenia tych postanowień w drodze zażalenia należy stosować art. 394 k.p.c. oraz przepisy określające dopuszczalność zażalenia w postępowaniu egzekucyjnym. Zażalenie przysługuje zatem wówczas, gdy postanowienie zmierza do zakończenia egzekucji lub jej samodzielnej części, np. uchylenie zajęcia wynagrodzenia za pracę, dokonanego bez właściwego tytułu (por. uchwała SN z 4 października 1990 r., sygn. akt III CZP 51/90, OSP nr 5/1991, poz. 111 oraz D. Zawistowski, uwaga 10 do art. 759, *op.cit.*).

W świetle przedstawionej powyżej analizy nie budzi zatem wątpliwości, że dłużnikowi w postępowaniu egzekucyjnym przysługują środki zaskarżenia służące przede wszystkim, dokonaniu przez sąd kontroli prawidłowości dokonywania czynności egzekucyjnych przez komornika, a ponadto – ma możliwość zaskarżenia do sądu drugiej instancji tych rozstrzygnięć sądowych, które najbardziej ingerują w jego prawa.

3. Ocena zgodności art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach z art. 78 Konstytucji.

3.1. Postępowanie w sprawie o wyłączenie komornika.

Wskazanie komornika, który będzie prowadził egzekucję stanowi prawo wierzyciela zagwarantowane mu w art. 8 ust. 5 ustawy o komornikach (w brzmieniu wprowadzonym ustawą zmieniającą z 24 maja 2007 r.). Jeżeli wierzyciel składa wniosek o wszczęcie egzekucji do komornika niewłaściwego miejscowo, powinien jednocześnie złożyć oświadczenie o skorzystaniu z prawa wyboru; w innym wypadku komornik niewłaściwy miejscowo przekazuje sprawę egzekucyjną komornikowi właściwego rewiru. Komornik właściwy miejscowo według przepisów k.p.c. nie może natomiast odmówić przyjęcia wniosku o wszczęcie egzekucji. Prawo wyboru komornika określone w art. 8 ust. 5 ustawy o komornikach nie przysługuje jednak wierzycielowi w wypadku egzekucji z nieruchomości, należącej do właściwości komornika działającego przy sądzie, w którego okręgu nieruchomość jest położona (art. 921 k.p.c.). To nie znaczy, że wierzyciel nie może wybrać komornika, który przeprowadzi egzekucję z nieruchomości, jeżeli w danym rewirze działa kilku komorników (por. szerzej A. Marciniak, uwaga 9 do art. 8 ustawy o komornikach, *op.cit.*).

Wniosek o wyłączenie komornika – zgodnie z art. 9 ustawy o komornikach – może złożyć uczestnik postępowania egzekucyjnego. Komornik podlega wyłączeniu na podstawie odpowiednio stosowanych przepisów k.p.c. o wyłączeniu sędziego (art. 48-53¹ k.p.c.), tj. z urzędu, w szczególności w sprawach, w których jest stroną lub pozostaje ze stroną w takim stosunku prawnym, że wynik sprawy oddziałuje na jego prawa lub

obowiązków, w sprawach swojego małżonka, krewnych lub powinowatych w linii prostej, krewnych bocznych do czwartego stopnia i powinowatych bocznych do drugiego stopnia, osób związanych z nim z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli, w sprawach, w których był lub jest pełnomocnikiem albo był radcą prawnym jednej ze stron oraz na wniosek własny lub na żądanie strony, jeżeli istnieje okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do bezstronności komornika w danej sprawie. Wymóg bezstronności komornika względem stron postępowania związany jest z przysługującym mu prawem stosowania przymusu i ingerencji w prawa i wolności chronione konstytucyjnie (por. Z. Knypl, Z. Marchel, *Ustawa o komornikach sądowych i egzekucji. Komentarz*, Sopot 2008, s. 58). Zgodnie z § 7 ust. 1 uchwały Krajowej Rady Komorniczej nr 53 z 18 listopada 1999 r. – Kodeks etyki zawodowej komornika sądowego (tekst jednolity opublikowany uchwałą Krajowej Rady Komorniczej nr 909/IV z 8 lutego 2012 r.), komornik powinien wykonywać czynności zawodowe według najlepszej woli i wiedzy, z należytą uczciwością i bezstronnością, rzetelnością i sprawnością. Ani przepisy k.p.c., ani ustawy o komornikach nie gwarantują jednak komornikowi niezawisłości. Wręcz przeciwnie, art. 3 ust. 1 ustawy o komornikach poddaje komorników orzeczeniom sądu rejonowego.

Wniosek o wyłączenie komornika zgłasza się na piśmie do komornika prowadzącego postępowanie. Komornik przekazuje wniosek do sądu rejonowego wraz z pisemnymi wyjaśnieniami dotyczącymi okoliczności wskazanych przez uczestnika jako uprawdopodobnienie przyczyny wyłączenia. Postanowienie w tej sprawie wydaje sąd rejonowy w składzie jednego sędziego na posiedzeniu niejawnym. Do czasu rozpoznania wniosku uczestnika o wyłączenie komornika, komornik może podejmować tylko czynności niecierpiące zwłoki. Jeżeli sąd wydaje postanowienie o wyłączeniu komornika, powinien wyznaczyć w nim innego komornika tego samego rewiru do prowadzenia sprawy egzekucyjnej. Na postanowienie w sprawie wyłączenia komornika nie przysługuje zażalenie.

3.2. Prawo do zaskarżania orzeczeń wydanych w pierwszej instancji w orzecznictwie Trybunału.

Zarzuty skarżące zawarte w skardze konstytucyjnej koncentrują się w przeważającym zakresie na niezgodnym z zasadą proporcjonalności naruszeniu prawa do zaskarżania orzeczeń i konieczności poddania orzeczenia wydanego po rozpoznaniu wniosku o wyłączenie komornika kontroli sądu wyższej instancji. Jako wzorzec kontroli skarżąca wskazała jednak tylko art. 78 Konstytucji (w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji), uzasadniając zarzuty, wyraźnie przy tym stwierdziła, że – w jej ocenie – standardy konstytucyjne byłyby zachowane dopiero wówczas, gdyby postanowienie w sprawie wyłączenia komornika zostało poddane weryfikacji przez sąd wyższej instancji. Skoro tak zostało postawione zagadnienie, trzeba przypomnieć stosowane w orzecznictwie Trybunału rozróżnienie między instancyjnością i zaskarżalnością. Konstytucja w art. 78 gwarantuje bowiem prawo do zaskarżania orzeczeń wydanych w pierwszej instancji; jego dopełnienie stanowi zaś art. 176 ust. 1 Konstytucji, gdyż konkretyzuje treść prawa jednostki do zaskarżenia decyzji sądu w ramach postępowania sądowego. Jednocześnie art. 176 ust. 1 Konstytucji ma charakter ustrojowy, określa sposób zorganizowania sądów i procedur sądowych. Z tego względu dotyczy spraw przekazanych do właściwości sądów. Instancyjność postępowania i zaskarżalność orzeczeń nie są na tym tle pojęciami tożsamymi; pojęcie zaskarżalności jest szersze niż pojęcie instancyjności.

Trybunał stoi na stanowisku, że wyższego poziomu gwarancji (a więc instancyjności połączonej z dewolutywnością) wymaga orzekanie w sprawie i w tym zakresie Konstytucja wymaga dwuinstancyjnego postępowania (art. 78 w związku z art. 176 ust. 1 Konstytucji). Odnośnie do konstytucyjnych pojęć sprawy oraz orzeczenia wydanego w pierwszej instancji za utrwalony w orzecznictwie Trybunału można uznać pogląd, że dla uzyskania tych kwalifikacji nie jest wystarczające rozstrzygnięcie przez sąd o danym zagadnieniu po raz pierwszy. Sądem pierwszej instancji jest sąd, przed którym rozpoczyna się postępowanie sądowe, prowadzące do rozstrzygnięcia przez ten organ sprawy – tj. wydania orzeczenia o prawach i obowiązkach stron wynikających z istniejącego między nimi sporu. W tych ramach nie mieści się kwestia wpadkowa (por. wyroki Trybunału z: 2 kwietnia 2001 r., sygn. SK 10/00, OTK ZU nr 3/2001, poz. 52; 12 czerwca 2002 r., sygn. P 13/01, OTK ZU nr 4/A/2002, poz. 42; 1 lutego 2005 r., sygn. SK 62/03, OTK ZU nr 2/A/2005, poz. 11; 5 grudnia 2005 r., sygn. SK 26/05, OTK ZU nr 11/A/2005, poz. 128; 13 czerwca 2006 r., sygn. SK 54/04, OTK ZU nr 6/A/2006, poz. 64; 27 marca 2007 r., sygn. SK 3/05, OTK ZU nr 3/A/2007, poz. 32; 12 stycznia 2010 r., sygn. SK 2/09, OTK ZU nr 1/A/2010, poz. 1). Zazwyczaj podlega ona bowiem weryfikacji instancyjnej wraz z orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie, choćby z uwagi na ocenę prawidłowości zachowanej procedury (por. w szczególności wyrok TK z 18 kwietnia 2005 r., sygn. SK 6/05, OTK ZU nr 4/A/2005, poz. 36). Zasada dwuinstancyjności może obejmować jednak także te kwestie wpadkowe, w odniesieniu do których sąd orzeka o prawach i obowiązkach stron (por. wyroki Trybunału z: 5 lipca 2005 r., sygn. SK 26/04, OTK ZU nr 7/A/2005, poz. 78; 31 marca 2009 r., sygn. SK 19/08, OTK ZU nr 3/A/2009, poz. 29 i 9 lutego 2010 r. sygn. SK 10/09, OTK ZU nr 2/A/2010, poz. 10). Ponadto, w określonych sytuacjach, jeżeli sąd drugiej instancji rozstrzyga jakąś kwestię wпадkową po raz pierwszy, to jej rozstrzygnięcie – z uwagi na istotne znaczenie dla praw jednostki – powinno być weryfikowane; niekoniecznie musi to być jednak weryfikacja w trybie instancyjnym (por. wyrok TK z 2 czerwca 2010 r., sygn. SK 38/09, OTK ZU nr 5/A/2010, poz. 46).

Zastosowanie w art. 78 Konstytucji ogólnego pojęcia „zaskarżenie” pozwala na objęcie jego zakresem różnych, specyficznych dla danej procedury środków prawnych. Konstytucyjna kwalifikacja konkretnych środków zaskarżenia pozostawionych przez prawodawcę do dyspozycji strony uwzględniać musi zatem całokształt unormowań determinujących przebieg danego postępowania. W szczególności konieczne jest zarówno odniesienie do rodzaju sprawy rozstrzyganej w danym postępowaniu, struktury i charakteru organów podejmujących rozstrzygnięcie, jak i wreszcie konsekwencji oddziaływania innych zasad i norm konstytucyjnych, w szczególności zaś konstytucyjnej zasady prawa do sądu (por. wyrok TK z 16 listopada 1999 r., sygn. SK 11/99, OTK ZU nr 7/1999, poz. 158).

3.3. Niezaskarżalność postanowienia o oddaleniu wniosku o wyłączenie komornika.

Przedmiot zarzutu skarżącej stanowi brak możliwości zaskarżenia postanowienia w sprawie oddalenia wniosku o wyłączenie komornika, naruszający, w jej ocenie, prawo do zaskarżania orzeczeń wydanych w pierwszej instancji niezgodnie z zasadą proporcjonalności wyrażoną w art. 31 ust. 3 Konstytucji. Ocena tak postawionego zarzutu – jak Trybunał wskazał powyżej – wymaga uwzględnienia całokształtu unormowań determinujących przebieg postępowania egzekucyjnego, w szczególności odniesienia do przedmiotu tego postępowania oraz struktury i charakteru działających w nim organów. Konstytucja w art. 78 zdanie drugie dopuszcza bowiem wyjątki od zasady zaskarżalności

orzeczeń, o ile zostały one ustanowione w ustawie. Nie ulega wątpliwości, że w tym wypadku ta przesłanka formalna została spełniona, skoro niedopuszczalność zażalenia na postanowienie w sprawie wyłączenia komornika jest *explicite* wyrażona w art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach. Rozstrzygnięcia wymaga zatem kwestia, czy ustawodawca, wprowadzając takie rozwiązanie, prawidłowo wyważył je z wartościami określonymi w art. 31 ust. 3 Konstytucji, kolidującymi w tym wypadku z prawem do zaskarżania. Ze względu na specyfikę postępowania egzekucyjnego, zakwestionowaną przez skarżącą normę należy ocenić przez pryzmat praw wierzyciela, w szczególności gwarancji efektywnego wykonania prawomocnego orzeczenia sądowego, stanowiącej element prawa do sądu. Nie można przy tym tracić z pola widzenia tego, że przyczyną wszczęcia egzekucji jest nielojalne zachowanie dłużnika, który nie wykonuje swojego obowiązku ustalonego w prawomocnym wyroku sądowym.

Instytucja wyłączenia komornika została uregulowana w części przez odesłanie do odpowiedniego stosowania przepisów o wyłączeniu sędziego (art. 9 ust. 5 ustawy o komornikach). Pomiedzy wyłączeniem komornika i wyłączeniem sędziego istnieją jednak znaczne różnice. Wyłączenie sędziego musi być postrzegane przez pryzmat zagwarantowanego w art. 45 ust. 1 Konstytucji prawa do rozpatrzenia sprawy przez niezależny, bezstronny i niezawisły sąd (por. wyrok TK z 2 czerwca 2010 r., sygn. SK 38/09, OTK ZU nr 5/A/2010, poz. 46). W postępowaniu egzekucyjnym nie mamy natomiast do czynienia z rozpoznaniem sprawy w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji: jeżeli egzekucja toczy się na podstawie tytułu egzekucyjnego pochodzącego od sądu, spór między stronami został już uprzednio prawomocnie rozstrzygnięty. W rozumieniu przepisów kodeksu postępowania cywilnego postanowienie w sprawie wyłączenia komornika nie jest postanowieniem kończącym postępowanie, nie zmierza do zakończenia ani postępowania egzekucyjnego, ani jego samodzielnej części, ani do zakończenia egzekucji (por. postanowienia SN z 15 kwietnia 1986 r., sygn. akt III CRN 40/86, OSNCP nr 7/1987, poz. 102 i 5 lipca 2006 r., sygn. akt IV CNP 25/06, OSNC nr 3/2007, poz. 48 z glosą F. Zedlera, OSP nr 6/2007, poz. 68). Postanowienie to ma charakter incydentalny. Jak Trybunał wielokrotnie zwracał uwagę w swoim orzecznictwie, komornik nie sprawuje wymiaru sprawiedliwości w rozumieniu art. 175 ust. 1 Konstytucji i nie jest organem sądowym. Nie dotyczy go zatem wymagana od sądu gwarancja niezawisłości określona w art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Nie powinno budzić wątpliwości, że realizacja prawa do sądu, obejmującego prawo do wiążącego rozstrzygnięcia sądowego, wymaga ukształtowania postępowania egzekucyjnego w sposób zapewniający jego szybkość i efektywność. Wiążący charakter rozstrzygnięcia sądowego doznawałby uszczerbku w sytuacji, w której przymuszenie dłużnika do wykonania obowiązków stwierdzonych w wyroku sądowym wiązałoby się z koniecznością prowadzenia kolejnego długotrwałego i żmudnego postępowania egzekucyjnego. Konieczność zagwarantowania szybkiego i sprawnego przebiegu egzekucji i ochrony w ten sposób praw wierzyciela wzmacnia fakt, że to dłużnik mógłby uniknąć egzekucji ze swojego majątku, gdyby dobrowolnie i we właściwym czasie spełnił świadczenie określone w prawomocnym wyroku sądowym. Co więcej, nic nie stoi na przeszkodzie spełnieniu przez dłużnika zasądzonego od niego świadczenia także w toku postępowania egzekucyjnego i wniesienia przez niego na tej podstawie powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności. Potrzeba podejmowania przez komornika czynności egzekucyjnych uzależniona jest tym samym od zachowania samego dłużnika. Gwarancje procesowe przewidziane w postępowaniu egzekucyjnym muszą zatem w wyższym stopniu uwzględniać interesy wierzyciela, w tym również do szybkiego uzyskania zasądzonego świadczenia. Wierzyciel nie może bowiem chronić swoich praw w żaden inny sposób niż uruchamiając postępowanie egzekucyjne.

Szybkości i sprawności egzekucji służy powierzenie dokonywania czynności egzekucyjnych komornikowi oraz skoncentrowanie nadzoru judykacyjnego w sądzie rejonowym, przy którym komornik działa. Jednocześnie jednak nie może umykać uwadze, że ich dokonanie wiąże się ze stosowaniem przymusu i niesie ze sobą potencjalne ryzyko naruszenia praw przede wszystkim, choć nie wyłącznie, dłużnika. Gwarancję prawidłowego i rzetelnego prowadzenia egzekucji stanowi na tym etapie postępowania jednak przede wszystkim nadzór judykacyjny sprawowany nad komornikiem przez sąd rejonowy. Prowadzenie przez komornika egzekucji – jak wskazano powyżej – podlega bowiem kompleksowej kontroli zarówno sądu rejonowego jak i w określonych wypadkach sądu drugiej instancji, uruchamianej czy to na skutek skargi na czynność bądź zaniechanie komornika czy to wykonywanej przez sąd rejonowy (którego rozstrzygnięcia mogą w zależności od swojego charakteru podlegać również kontroli sądu drugiej instancji) w ramach nadzoru judykacyjnego z urzędu. Rozstrzyganie o wyłączeniu komornika nie może być postrzegane jako rozstrzyganie osobnej „sprawy”; orzekając o wyłączeniu komornika, sąd nie rozstrzyga sporu między komornikiem i podmiotem żądającym wyłączenia. Jest to jeden z aspektów sprawowania przez sąd rejonowy nadzoru judykacyjnego nad komornikiem. W tym świetle, wbrew ocenie skarżącej przedstawionej w skardze konstytucyjnej, orzekanie o wyłączeniu komornika przez sąd rejonowy sprawujący nad nim nadzór judykacyjny nie dyskwalifikuje tego sądu jako organu właściwego do rozstrzygania sprawy o wyłączenie komornika. To właśnie sąd rejonowy sprawuje bowiem w postępowaniu egzekucyjnym wymiar sprawiedliwości, rozstrzygając spory powstałe na tle prowadzonej egzekucji oraz kontrolując legalność działań i zaniechań komornika. To sprawujący nadzór judykacyjny sąd powinien czuwać nad tym, aby dokonywane przez komornika czynności pozostawały w zgodzie z treścią tytułu wykonawczego oraz innymi normami określającymi zasady prowadzenia egzekucji.

Nie sposób podzielić poglądu skarżącej, że przyznanie możliwości zaskarżenia postanowienia w sprawie o wyłączenie komornika nie przyczyniłoby się do przedłużenia postępowania, ze względu na krótkie terminy wniesienia zażalenia i instrukcyjny termin rozpoznania zażalenia przez sąd drugiej instancji. Skutki zaskarżenia tego postanowienia muszą podlegać ocenie na tle całokształtu regulacji postępowania egzekucyjnego. Na uwagę zasługuje w szczególności art. 50 § 3 k.p.c., który ma zastosowanie także do wyłączenia komornika na podstawie art. 9 ust. 5 ustawy o komornikach. Przesądza on o tym, że do czasu rozstrzygnięcia sprawy o wyłączenie komornika, komornik może podejmować tylko czynności niecierpiące zwłoki. Przez czas rozstrzygania o wyłączeniu komornika egzekucja nie może zatem się toczyć, komornik nie będzie bowiem dokonywał czynności egzekucyjnych. Odesłanie do przepisów o wyłączeniu sędziego oznacza ponadto, że komornik podlega wyłączeniu ze względu na każdą okoliczność, która mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do jego bezstronności. Wniosek oparty na tej podstawie może być składany w toku postępowania wielokrotnie, a jego zaskarżenie i praktyczne wstrzymanie egzekucji na czas rozpatrywania przez sąd rejonowy kolejnych wniosków, a następnie zażaleń przez sąd okręgowy, niesie ze sobą ryzyko praktycznego paraliżu postępowania egzekucyjnego. To pozostawałoby w sprzeczności z zagwarantowanym wierzycielowi w art. 45 ust. 1 Konstytucji prawem do sądu w aspekcie uzyskania przez niego wiążącego rozstrzygnięcia i podważałoby powagę wyroków sądowych.

Podkreślenia wymaga przy tym, że brak możliwości wniesienia zażalenia na postanowienie o oddaleniu wniosku o wyłączenie komornika nie oznacza zarazem pozbawienia dłużnika egzekwowanego ochrony przed nieprawidłowo dokonywanymi czynnościami egzekucyjnymi. Jej gwarancję stanowi bowiem po pierwsze aktywny udział sądu rejonowego działającego jako sąd egzekucyjny, zobowiązany do dbałości o należyte

wykonanie egzekucji, a po drugie – przyznanie mu możliwości zaskarżania do sądu drugiej instancji tych orzeczeń sądu rejonowego, które niosą ze sobą największe zagrożenie dla jego interesów (por. powyżej pkt 2.2).

Skarżąca zwróciła w skardze konstytucyjnej uwagę na to, że ze względu na treść zaskarżonej normy również wierzycielowi nie przysługuje prawo zaskarżenia postanowienia o oddaleniu wniosku o wyłączenie komornika. Ze względu na indywidualny charakter skargi konstytucyjnej, ten zarzut nie może jednak zostać rozpoznany w niniejszym postępowaniu.

W konsekwencji Trybunał stwierdza, że art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach jest zgodny z art. 78 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

4. Ocena zgodności art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Skarżąca postawiła w skardze konstytucyjnej również zarzut, że brak możliwości zaskarżenia do sądu drugiej instancji postanowienia wydanego w sprawie o wyłączenie komornika narusza prawo do ukształtowania procedury sądowej zgodnie z wymogami sprawiedliwości (art. 45 ust. 1 Konstytucji). Jak pokazuje wyrok Trybunału z 2 czerwca 2010 r. w sprawie postanowienia o wyłączeniu sędziego wydawanego po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji (sygn. SK 38/09), nie jest wykluczona sytuacja, w której konieczność weryfikacji orzeczenia będzie wynikać z wymogów sprawiedliwości proceduralnej, nawet jeżeli dane zagadnienie nie mieści się w zakresie nakazu zapewnienia dwuinstancyjnego postępowania sądowego. Z taką sytuacją nie mamy jednak do czynienia na tle niniejszej sprawy. Przede wszystkim – jak Trybunał zwrócił uwagę już powyżej – komornik nie jest organem sądowym, a funkcje orzecznicze w postępowaniu egzekucyjnym sprawuje sąd rejonowy. Instytucja wyłączenia komornika nie jest tym samym objęta gwarancjami określonymi w art. 45 ust. 1 Konstytucji. To w odniesieniu do sądu Konstytucja stawia wymóg ukształtowania procedury zgodnie z zasadami niezawisłości i bezstronności. Ocena realizacji prawa do sądu w postępowaniu egzekucyjnym z punktu widzenia dłużnika egzekwowanego musi być zatem postrzegana w szerszym kontekście, przez pryzmat kompetencji sądu egzekucyjnego. Rozstrzyganie o wyłączeniu komornika stanowi – o czym była już mowa powyżej – jeden z elementów sprawowania przez sąd rejonowy nadzoru judykacyjnego nad komornikiem w konkretnym postępowaniu egzekucyjnym. W tym kontekście dłużnikowi została przyznana możliwość uruchomienia postępowania zażaleniowego służącego weryfikacji najbardziej doniosłych orzeczeń sądu rejonowego. Sąd drugiej instancji w ramach orzekania o zasadności zażalenia na wydawane na poszczególnych etapach postępowania postanowienia sądu rejonowego ma możliwość oceny rozstrzygnięć podejmowanych również w tych sprawach, w których środek zaskarżenia nie przysługiwał. Ze względu na daleko idące kompetencje sądu rejonowego sprawującego nadzór nad komornikiem, obejmujące kontrolę każdej czynności i zaniechania komornika, oraz zapewnienie zaskarżalności orzeczeń kończących postępowanie egzekucyjne, kończących jego samodzielną część lub zmierzających do zakończenia egzekucji, nie powstaje na tym etapie postępowania – z punktu widzenia art. 45 ust. 1 Konstytucji – konieczność przyznania dłużnikowi odrębnego środka zaskarżenia od orzeczenia sądu rejonowego w sprawie o wyłączenie komornika. Realizację sprawiedliwości proceduralnej gwarantuje w postępowaniu egzekucyjnym kontrola rozstrzygnięć wypadkowych sprawowana łącznie z kontrolą orzeczeń „kończących postępowanie”.

Z powyższych powodów Trybunał stwierdza, że art. 9 ust. 3 zdanie drugie ustawy o komornikach jest zgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Z tych względów Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji.